

چگونگی شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی، با نگاهی دشمن‌شناسانه به داستان فرعون در قرآن کریم

آمنه شهبازی^۱

چکیده

با توجه به تأثیرپذیری فراوان مردم از حکام، یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی، حاکمیت مجازی استکبار جهانی با سوء استفاده از رسانه‌هاست. از طرفی، سبک زندگی، بخش اصلی تمدن‌سازی نوین اسلامی، به عنوان آرمان بزرگ انقلاب اسلامی است که پرداختن به آن، بسیار ضروری به نظر می‌رسد. در پژوهش حاضر، جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و پردازش آنها با روش توصیفی-تحلیلی انجام پذیرفته است. در این مقاله، با پرداختن به داستان فرعون در قرآن و محور قراردادن بیانات مقام معظم رهبری، با هدف شناخت دشمن و روش‌های دشمنی او به منظور پیش‌گیری از شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی در راستای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب تلاش شده و مشخص گردیده است که در شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی، علاوه بر نقش مهم مستکبران، نقش زمینه‌ای ملت‌ها نیز مؤثر است. دشمنان با روش‌ها و ابزارهای فرعون بر ملت‌ها مسلط می‌شوند که لازم است برخی راهکارهای درمان و مقابله با آن را در تقویت مبانی و باورها، مدیریت فضای مجازی، بومی‌سازی حکمرانی مجازی، دوری از یأس و ناامیدی و بازگشت به قرآن جستجو کرد.

واژگان کلیدی: سبک زندگی غیر دینی، دشمن‌شناسی، فرعون، موسی، مقام معظم رهبری، بیانیه گام دوم.

مقدمه

سبک زندگی هر فرد یا جامعه، نقش بسزایی در سعادت یا شقاوت او دارد. امروزه ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زبان‌های جبران‌ناپذیری را موجب شده است. (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) بر اساس روایات اسلامی و تأیید آن در مصادیق عینی، تأثیرپذیری ملت‌ها از حاکمان، بسیار فراوان است. امام علی علیه السلام شباهت مردم به حاکمان را بیشتر از شباهت آنان به پدرانشان دانسته و می‌فرماید: «النَّاسُ بِأَمْرَائِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِآبَائِهِمْ؛ مردم به حاکمانشان شبیه‌ترند تا به پدرانشان» (حرّانی، ۱۴۰۴، ص ۲۰۸). شهرت این مطلب تا جایی است که حدیث «النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ؛ مردم بر دین پادشاهانشان هستند» (اربلی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۲۱) همچون مثلی در محافل عامه مردم مورد استفاده قرار گرفته است و اگر هم عده‌ای در این جوامع پیدا شوند که به دلایلی چون ایمان و مقاومت، مشمول این قانون کلی نگردند، از باب «النَّاسُ بِزَمَانِهِمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِآبَائِهِمْ؛ مردم به اهل زمانشان شبیه‌ترند تا به پدرانشان» (مشکینی، ۱۴۲۴، ص ۱۳۶) بی‌تأثیر از جو حاکم بر اجتماعشان نخواهند بود. بر این اساس، یکی از مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی، حاکمیت طواغیت است. گاهی حاکمیت طاعوت، مصداق عینی دارد مانند حکومت فرعون؛ گاهی نیز مانند عصر حاضر، از مصداق فردی فراتر رفته و تحت عنوان استکبار جهانی یا نظام‌های سلطه‌گر نمود یافته است. اهمیت مسئله آنجا است که امروزه نمی‌توان حاکمیت مجازی مستکبران عالم با سوء استفاده از ظرفیت‌های عصر ارتباطات و همچنین تأثیرپذیری جوامع از آنها را انکار کرد. یکی از بخش‌هایی که متأثر از سیطره رسانه‌ای دشمن است، بخش سبک زندگی است. از آنجاکه سبک زندگی، بخش اصلی تمدن‌سازی نوین اسلامی است، ضرورت پرداختن به آن، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد؛ چرا که آسیب‌های موجود در این عرصه، در صورت رفع نشدن، حرکت تمدن‌سازانه در راستای نیل به حکوت منجی موعود را دچار وقفه خواهد کرد. برای علاج سبک زندگی غربی و یا پیشگیری از ترویج آن می‌بایست مقدماتی را شناخت که منجر به این معضل شده است. یکی از راه‌های شناخت، درس‌آموزی از تاریخ در موثّق‌ترین منبع

یعنی قرآن کریم است. بر این اساس، با توجه به اینکه فرعون، رهبر استقرار سبک زندگی غیر دینی در جامعه عصر خویش است و استکبار جهانی نیز فرعون‌های زمان ما محسوب می‌شوند، این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که بر اساس قرآن کریم، عوامل شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی در قرآن کدامند و با چه روش‌ها و ابزارهایی به دنبال اهداف خود هستند؟ در این نوشتار، گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و پردازش آنها به روش توصیفی-تحلیلی و با هدف ایجاد شناخت نسبت به چگونگی شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی در قرآن، به منظور پیش‌گیری و مقابله با آن انجام شده است.

در این مقاله، که بر اساس قرآن کریم و با محوریت بیانات مقام معظم رهبری انجام یافته، سعی شده است عوامل شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی، در دو محور اصلی: الف) مطاع و ب) مطیع آورده شود و برخی روش‌ها و ابزارهای اطاعت‌شوندگان و برخی علل سرسپردگی اطاعت‌کنندگان بیان گردد.

۱. مفهوم‌شناسی

بنا بر شیوه هر پژوهش علمی، برای ورود به بحث، ابتدا به مفهوم‌شناسی برخی واژه‌ها می‌پردازیم.

۱.۱. دشمن

دهخدا «دشمن» را مرکب از «دش» به معنی بد و زشت و «من»، به معنی نفس و ذات، معرفی کرده است. از نظر او دشمن در لغت یعنی بدنفس، بددل، زشت‌طبع، آنکه عداوت می‌کند به شخصی و کسی که ضرر می‌رساند (ر.ک: دهخدا، ۱۳۶۱، ج ۲۳، ص ۱۲). معین نیز دشمن را «آنکه بدخواه دیگر است، عدو، خصم» (معین، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۵۳۷) معنی کرده است.

مقام معظم رهبری، دشمن را به دو دسته درونی و بیرونی تقسیم کرده و دشمن درونی را خصلت‌های بدی می‌دانند که ممکن است ما در خودمان داشته باشیم مانند تنبلی، نشاط‌کارنداشتن، ناامیدی و مسائلی از این دست. دشمن بیرونی از نظر ایشان، «نظام سلطه

بین‌المللی» یا همان «استکبار جهانی» است. (ر.ک: بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۶/۱/۱) از نظر آیت‌الله خامنه‌ای «هرکس که با حاکمیت نظام مستقل مردمی دینی مخالف است، دشمن است. طمع‌ورزان، غارتگران، سودجویان، زراندوزان، زورگویان، وابستگان، مایلین به فساد و کسانی که از حاکمیت فرهنگ دینی زیان شخصی می‌بینند، دشمنند.» (بیانات در دیدار جمعی از مردم قم در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۷۹/۱۰/۱۹) از نظر ایشان، درجات دشمن، مختلف است و در رأس آنها دشمنان خارجی هستند که آمریکا از همه پیش‌تر است و نیز صهیونیست‌ها و کمپانی‌های بزرگ جهانی و افراد و گروه‌هایی از این دست، در مجموع یک جبهه دشمن به وجود آورده‌اند. (ر.ک: همان، ۱۳۷۹/۱۰/۱۹) اصطلاح مد نظر ما در این پژوهش، همان معنای اصطلاحی دشمن بیرونی در تعریف مقام معظم رهبری است.

۱.۲. سبک زندگی

عبارت «سبک زندگی» مرکب از دو واژه سبک و زندگی است که بخش دوم آن نیاز به توضیح ندارد؛ اما درباره بخش اول آن، در لغت و نیز در مفهوم، تعاریف متفاوتی بیان شده است.

واژه «سبک» در لغت به چند معنا آمده است: ۱. گداختن چیزی پس از ریختن (دهخدا، ۱۳۶۱، ج ۲۸، ص ۲۴۸)، فلز ذوب‌شده را در قالب ریختن؛ ۲. طرز، روش، شیوه؛ ۳. روش خاصی که شاعر یا نویسنده، ادراک و احساس خود را بیان می‌کند، طرز بیان مافی الضمیر (معین، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۸۱۸). عمید نیز سبک در لغت را به معنای «ریخت، طرز و روش» معرفی کرده است (عمید، ۱۳۸۹، ص ۵۶۱). کاربرد اصطلاحی این واژه در ترکیب «سبک زندگی»، با مفهوم دوم لغوی آن، یکسان است. از آنجاکه دهخدا در بیان مفهوم «سبک»، آن را در مقوله ادبیات و هنر تعریف می‌کند (ر.ک: دهخدا، ۱۳۶۱، ج ۲۰، ص ۲۴۹)، مشخص می‌شود این واژه در زبان فارسی در ابتدا در حوزه ادبیات و هنر بیشترین کاربرد را داشته و سپس به تدریج در سایر حوزه‌ها نیز راه یافته تا آنکه اخیراً در مقوله وسیع زندگی، کاربرد فراوان یافته است. مهدوی کنی، تعریف

رندم هاوس از سبک زندگی را که می‌گوید: «شیوه زندگی یا سبک زیستن که منعکس‌کننده گرایش‌ها و ارزش‌های یک فرد یا گروه است، عادات، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی، سطح اقتصادی و ... که با هم، طرز زندگی کردن فرد یا گروهی را می‌سازد» بیان همان معنای اصطلاحی سبک زندگی می‌داند که امروزه در ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی رواج یافته است (ر.ک: مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ص ۲۰۴). مقام معظم رهبری، سبک زندگی، رفتار اجتماعی و شیوه زیستن را عبارت اخرای یکدیگر معرفی کرده و آن را از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی‌اش می‌داند. ایشان برای تمدن‌سازی نوین اسلامی دو بخش معرفی می‌کنند که یک بخش آن ابزاری و دیگری متنی و اصلی است که همان سبک زندگی اسلامی است. (ر.ک: بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۳) بنابراین سبک زندگی عبارت است از شیوه زیستن یا طرز زندگی، که متأثر از مؤلفه‌های فراوانی همچون عقاید، افکار، مذهب، جهان‌بینی، اوضاع اجتماعی، طبقه فرهنگی، سطح سواد و غیره است.

۱.۳. سبک زندگی غیر دینی

واژه «دین» در لغت به معنای طاعت و جزا آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۳۲۳)؛ اما در اصطلاح، تعاریف گوناگونی از آن بیان شده است. در اصطلاح علمای شیعه، دین به معنای اعتقاد به آفریننده‌ای برای جهان و انسان و دستورات عملی متناسب با این عقاید است (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ج ۱، ص ۱۱). علامه طباطبایی نیز تعریفی مشابه دارد. از نظر ایشان، دین همان روش زندگی است (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۶۸، ص ۱۹). تعریف مقام معظم رهبری از دین بر این تعریف صحه می‌گذارد. ایشان دین را صراط زندگی معرفی کرده و معتقدند دین خدا، که مضمون رسالت است، در حقیقت عبارت از شکل دادن، جهت دادن و قالب بخشیدن به همه تلاش‌های انسانی است؛ به طوری که همه این فعالیت‌ها را جهت داده، هدایت می‌کند و به یاری خرد انسانی می‌شتابد تا انسان، این فعالیت‌ها را طوری تنظیم کند که سعادت او را در دنیا و آخرت تأمین کند. (ر.ک: بیانات در دیدار زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۰/۱۲/۱۲) با

توجه به مفاهیم یادشده، شیوه و روش زیستن انسان، متأثر از مؤلفه‌های فراوانی است که یکی از مهم‌ترین آنها، دین و مذهب است. بر این اساس، سبک زندگی به دو دسته عمده دینی و غیر دینی تقسیم می‌شود. منظور نگارنده در این پژوهش از سبک زندگی دینی، شیوه زیستنی است که متأثر از معنای اصطلاحی دین نزد علمای شیعه است و به طبع، آنچه در مقابل آن قرار دارد، سبک زندگی غیر دینی به شمار می‌رود.

۲. پیشینه

از منابعی که نزدیک به موضوع مقاله است می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. مقاله «گونه‌شناسی جنگ نرم در قرآن کریم» به قلم اصغر افتخاری و رمضانعلی عبدی، که در فصلنامه امنیت ملی، پاییز ۱۳۹۳، سال چهارم، شماره ۱۳ منتشر شده است. نویسندگان در این مقاله، گونه‌هایی از جنگ نرم را در قرآن بیان کرده و تلاش کرده‌اند این موارد را تحت سه گونه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی قرار دهند.
۲. مقاله «نفوذ فرهنگی، زمینه‌ساز سلطه همه‌جانبه دشمن با تأکید بر خودباختگی فرهنگی در اندیشه امام و رهبری» نوشته خدایار ابراهیمی، که در نشریه مطالعات عملیات روانی، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، شماره ۴۳ چاپ شده است. نویسنده در این مقاله تلاش دارد با استفاده از بیانات امامان انقلاب، به نقش زمینه‌ساز خودباختگی فرهنگی در سلطه دشمن پرداخته و ضمن ارائه راه‌های پیشگیری و درمان این معضل، پیشنهادهایی در این زمینه ارائه کند.
۳. مقاله «الگوی دشمن‌شناسی مبتنی بر دیدگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» نگاشته جعفر شیرازی، که در فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، سال هشتم، پاییز ۱۳۹۸، شماره ۳۱ چاپ شده است. نگارنده در این مقاله سعی کرده است با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری، الگویی از دشمن‌شناسی ارائه دهد. در مورد روش‌های دشمنی

دشمن هم دو مورد را بیان کرده که هر دو مورد، فقط نقل مستقیم بیانات رهبری است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، هرچند در زمینه مؤلفه‌های عنوان پژوهش، مانند سبک زندگی و دشمن‌شناسی، تحقیقات ارزشمندی انجام شده است؛ اما با جستاری که صورت گرفت، تاکنون پژوهشی منطبق با این عنوان صورت نگرفته است. مقالات نامبرده یا تنها در حیطه نقل بیانات رهبری معظم است و یا فقط در حیطه قرآنی. وجه تمایز مقاله حاضر با کارهای ارزشمند پیشین این است که مبتنی بر هر دو محور قرآن و بیانات مقام معظم رهبری است و به صورت جزئی، به داستان فرعون پرداخته است؛ چرا که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، از دشمن با تعبیر فرعون نام برده‌اند (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) همچنین به لحاظ نوع نگاه به موضوع و محتوا، تلاش بر ارائه کار جدیدی بوده است.

۳. عوامل شکل‌گیری سبک زندگی غیر دینی

مرزبندی با دشمن، یکی از توصیه‌های هفت‌گانه مقام معظم رهبری در بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب است (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) که مستلزم شناخت دشمن و روش‌های دشمنی اوست. «غالب ملت‌هایی که فریب خوردند و دولت‌هایی که اشتباه کردند، از اینجا اشتباه کردند که روش‌های دشمنی را درست نشناختند.» (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان و دانش‌آموزان، ۱۳۷۵/۸/۹) یکی از روش‌های دشمنی دشمن، جایگزین‌ساختن سبک زندگی غیر دینی، به جای سبک زندگی دینی است که برای رسیدن به این هدف نیز شیوه‌های متعددی به کار می‌بندد. در هر جامعه‌ای، فرد یا افرادی، پیشگام و عده‌ای دیگر، دنباله‌رو آنها می‌باشند که در ادبیات قرآنی، از آنها به «الَّذِينَ اتَّبَعُوا» (بقره: ۱۶۶) یعنی کسانی که اطاعت می‌شوند یا همان مطاعان و «الَّذِينَ اتَّبَعُوا» (همان) یعنی کسانی که اطاعت می‌کنند یعنی مطیعان، یاد شده است، که در استقرار سبک زندگی غیر دینی، هر دو دسته مطاع و مطیع، سهیمند.

۳.۱. مطاع

در هر حرکتی، اعم از اجتماعی، دینی، فرهنگی و مانند آن، اساسی‌ترین نقش، مربوط به رهبران آن است. بنابراین، زمامداران و سرکردگان باطل، یکی از مهم‌ترین عوامل استقرار سبک زندگی غیر دینی به شمار می‌روند که برای رسیدن به مقصود خود، از روش‌ها و ابزارهایی کمک می‌گیرند.

۳،۱،۱. روش‌ها

قرآن کریم در داستان مواجهه حضرت موسی علیه السلام با فرعون، به روش‌هایی که فرعون در مطیع ساختن قومش به کار بست، اشاره کرده که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۳،۱،۱.۱. ایجاد ترس

یکی از روش‌های سلطه‌گران برای تسلط بر جامعه هدف، ایجاد ترس است. دشمن با روش‌هایی چند، جامعه هدف خود را مرعوب کرده تا پذیرای او شوند:

الف) جوسازی و دروغ‌پراکنی

فرعون برای اینکه مردم را به اطاعت از خود وا دارد، به دروغ به آنان گفت موسی قصد بیرون راندن شما از سرزمینتان را دارد: «يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ؛ او می‌خواهد با سحرش شما را از سرزمینتان بیرون کند!» (شعراء: ۳۵). از آنجاکه سرزمین، از عناصر هویتی افراد محسوب می‌شود، تهدید شدن با آن، بیشترین حساسیت‌ها و تندترین واکنش‌ها را در پی خواهد داشت. بنابراین مردم از ترس از دست دادن وطن خود توسط موسی، دروغ فرعون را باور کردند. در جامعه امروزی نیز دشمن با دست‌نهادن بر نقاط حساسی همچون هویت، که مواردی چون سرزمین، مذهب، فرهنگ، تاریخ و زبان یک جامعه را در بر می‌گیرد و نیز با دروغ‌پراکنی درباره آنها سعی می‌کند سبک زندگی مردم را به نفع خود تغییر دهد تا مردم به دست خویش، او را بر امور خود مسلط کنند. «امروز شما سیاست‌های رسانه‌ای مسلط دنیا را ملاحظه کنید. مصلحت آنها اقتضاء می‌کند که اسلام را با تروریست مساوی بدانند. این کار با سرعت هرچه بیشتر و با استفاده هرچه بیشتر از فناوری‌های پیشرفته انجام می‌گیرد. مصلحت آنها اقتضاء می‌کند که متقابلاً آمریکا را مظهر حقوق بشر و دموکراسی به حساب آورند. این کار به راحتی و با شیوه‌های پیچیده و بسیار پیشرفته رسانه‌ای در دنیا انجام می‌گیرد. دروغ‌های

بزرگ، مثل حقیقت در امواج رادیویی، اینترنتی و غیره منعکس می‌شود». (بیانات در دیدار مدیران و برنامه‌سازان رسانه‌ای کشورهای مختلف، ۱۳۸۵/۲/۲۶)

ب) نمایش هیمنه پوشالی

نمایش هیبت دروغین، روشی برای هراس‌افکنی است. «قرآن کریم در بیان داستان فرعون، از اطرافیان و کارگزاران فرعون نیز با تعبیر «ملاء» یاد کرده است. «ملاء» (بر وزن خلاء) از ماده «ملا» (بر وزن خلع) به معنی گروهی است که هدف مشترکی را تعقیب می‌کنند و ظاهر آنها چشم‌پرکن است. این کلمه در قرآن مجید معمولاً به اشراف و ثروتمندان یا درباریان گفته می‌شود» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۷۸). آن‌گونه که از کلام قرآن کریم برمی‌آید غالباً فرعون با همراهی ملاء خود در انظار حضور می‌یافت تا علاوه بر بهره‌مندی از مشورت آنان، هیمنه او ترسی در مخاطب ایجاد کند که در برابر عظمتش خُرد شود. مستکبران کنونی نیز همواره چندین کشور مستبد، همچون خویش را با خود همراه می‌کنند و این همراهی را به رخ جوامع ضعیف می‌کشند تا آنها را مرعوب ساخته و تحت سیطره خود درآورند. علاوه بر به‌نمایش‌گذاشتن طرفداران و کارگزاران، تفاخر به قدرت و ثروت، از دیگر حربه‌های فرعون برای ارائه شوکت توخالی خود به مخاطبان است. او با توّسل به ارزش‌های پست سعی داشت برای خود عظمتی شکوهمند دست و پا کند؛ آنجا که گفته است: ﴿أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَ هَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي؛ آیا حکومت مصر از آن من نیست و این نهرها تحت فرمان من جریان ندارد؟﴾ (زخرف: ۵۱). در ادبیات گفتمانی آیت‌الله خامنه‌ای نیز قدرت، عظمت و هیبت دشمن، متصف به پوشالی است. از نظر ایشان «قدرت‌های پوشالی، یک پندار محض است.» (بیانات در دیدار مردم قزوین، ۱۳۸۲/۹/۲۵)؛ زیرا در واقع این انسان‌های ضعیفند که برای دشمنان در مقابل قدرت قاهره الهی، ابهت و شکوتی متصور می‌شوند.

ج) ادعای برتری

از خصوصیات فرعون در قرآن کریم، ادعای برتری تا بالاترین درجه، یعنی ادعای ربوبیت است: ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى؛ و گفت: من پروردگار برتر شما هستم!﴾ (نازعات: ۲۴). وی در

مقایسه خود با موسی در جمع مردم گفت: ﴿أَنَا خَيْرٌ؛ مِنْ بَرْتَرَم﴾ (زخرف: ۵۲). با آنکه بطلان سخنان بی منطق فرعون در برابر خدای علیّ عظیم آشکار است؛ اما این گزاره‌ها ممکن است اشخاص ضعیف‌الایمان را هدف قرار داده و بترساند. به فرمایش مقام معظم رهبری، عدم تضرع در پیشگاه خدا موجب احساس ضعف در مقابل قدرت‌های پوشالی است (ر.ک: شرح حدیث قدسی درباره اهمیت دعاکردن، در ابتدای جلسه درس خارج، ۱۳۹۷/۱/۱۹) بنابراین هرچه رابطه انسان با خدا قوی‌تر باشد به معرفت دینی عمیق‌تری نائل شده و درک او از قدرت پوشالی دشمن، واقعی‌تر و مقاومت او در مقابل دشمن، بیشتر خواهد بود.

(د) تهدید

فرعون گاه برای ایجاد ترس، از روش تهدید استفاده کرده است؛ مانند آنجاکه در پاسخ به دعوت موسی، او را این‌گونه تهدید کرد: ﴿قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ؛ (فرعون خشمگین شد و) گفت: اگر معبودی غیر از من برگزینی، تو را از زندانیان قرار خواهم داد!﴾ (شعراء: ۲۹). او حتی موسی را به قتل نیز تهدید کرد: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى...؛ و فرعون گفت: بگذارید موسی را بکشم...﴾ (غافر: ۲۶) و یا در جایی دیگر، که ساحران به پروردگار موسی و هارون اظهار ایمان کردند، فرعون به آنان گفت: ﴿قَالَ أَمْنٌ لَهُ قَبِيلَ أَنْ أَدْنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأُزْجِلْكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ؛ (فرعون) گفت: آیا پیش از اینکه به شما اجازه دهم به او ایمان آوردید؟! مسلماً او بزرگ و استاد شماست که به شما سحر آموخته (و این يك توطئه است)! اما به زودی خواهید دانست! دست‌ها و پاهاى شما را به عکس یکدیگر قطع می‌کنم و همه شما را به دار می‌آویزم!﴾ (شعراء: ۴۹). امروزه نیز تهدید، از ابزار متکبران برای ارعاب به شمار می‌رود. بنابراین «رهبران دینی باید آماده سختی‌ها باشند» (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۸، ص ۳۰۷). مقام معظم رهبری، بدترین موقعیت برای یک کشور را ترسیدن مسئولین آن از احم و تهدید و تشر دشمن دانسته و آن را اول بدبختی معرفی می‌کنند. (ر.ک: بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان ارتش ۱۳۹۶/۱/۳۰)؛ چرا که از موضع ترس با دشمن روبه‌رو شدن، نتیجه‌ای جز ذلت و شکست نخواهد داشت. از

همین رو، یکی از اصول روابط بین‌الملل، که در بیانیه گام دوم انقلاب به آن تصریح شده، اصل عزّت است. (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

هـ) خشونت

خشونت یکی از عوامل ایجاد ترس است. ترسیمی که قرآن از فرعون ارائه می‌دهد، تصویر یک حاکم حيله‌گر و خشن است و به تناسب بحث، به مواردی از حيله‌گری و خشونت او اشاره می‌کند. به عنوان مثال، ذیل آیه: ﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَارِ﴾ (فجر: ۱۰)، در تفاسیر مختلف، به شکنجه‌گری فرعون اشاره کرده‌اند (ر.ک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۷۴۸؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲۰، ص ۲۸۱ و طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص ۷۳۹). همچنین سربریدن پسران و زنده نگاه داشتن زنان بنی اسرائیل مواردی از این قبیل است. امروزه نیز گاهی خشونت، ابزار جنگ نرم است؛ یعنی یکی از اهدافی که دشمن با ارائه چهره خشن از خود دنبال می‌کند، ایجاد رعب است. مقام معظم رهبری در نامه‌ای به جوانان غربی، دنیای اسلام را قربانی وحشت افکنی و خشونت معرفی کرده‌اند (ر.ک: نامه رهبر انقلاب اسلامی به عموم جوانان در کشورهای غربی، ۱۳۹۶/۹/۸). بنابراین در جنگ سخت می‌بایست به اهداف نرمی که با آن تلفیق شده نیز توجه داشت تا با تحلیل درست، از صدمات کاسته شود و راه برون رفت از آن مشخص گردد.

۳، ۱، ۱، ۲. همدلی و هم‌زبانی منافقانه

یکی از روش‌های همراه ساختن و در نهایت، مطیع نمودن ملت‌ها، روش همدلی و هم‌زبانی منافقانه با آنهاست. فرعون نیز این مطلب را به کار بسته و به سراغ عناصر هویتی جامعه، بلکه یکی از مهم‌ترین آنها یعنی دین، رفته است: ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفُسَادَ؛ مَنْ مَنِّي تَرَسَمْ كَمَا رَسَمْنَا دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفُسَادَ﴾ (غافر: ۲۶). در طول تاریخ، با لباس دین به جنگ دین‌آمدن، روشی است که دشمنان در ضمن آن، پیروزی‌های فراوانی به چنگ آورده‌اند. تجربه ثابت کرده، آنجاکه تیزی شمشیر، بژان

۱. ر.ک: بقره: ۴۹.

نیست، تیغ نفاق برنده است. ریاکاری و رفتار منافقانه، از مشخصات دشمن استکباری است که مقام معظم رهبری بارها به آن اشاره و از آن، به عنوان خطر بزرگ دنیا یاد کرده‌اند. (ر.ک: بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و خانواده‌های آنان، ۱۳۹۴/۷/۱۵) دشمن با آنکه خود دچار مشکلات عدیده است، خود را همدرد ملت‌ها معرفی کرده و با وعده حل مشکلات، قصد فریب آنها را دارد. مقام معظم رهبری نیز به این مطلب اشاره کرده و بر آنها نهیب زده‌اند. (ر.ک: بیانات در سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی علیه السلام، ۱۳۹۸/۳/۱۴) از دیگر شگردهای سلطه‌گران، هم‌زبانی با ملت‌هاست؛ چرا که: «النَّاسُ إِلَىٰ أَشْكَالِهِمْ أَمِيلٌ»؛ مردم به همانند خود، بیشتر از دیگران تمایل دارند» (شیخ صدوق، ۱۴۰۰، ص ۲۲۹ و مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۹، ص ۴۷۹). مردم اغلب بیش از آنکه اهل باطن باشند، اهل ظاهرند؛ لذا تابع کسی هستند که حرف دل خود را از زبان او بشنوند، بی‌آنکه توجه کنند آنچه مدعی به زبان می‌راند حقیقت دارد یا خیر؟ فرعون هنگامی که بنی‌اسرائیل را گرد می‌آورد تا برتری و هیمنه خود را به آنان بقبولاند، آنها را با تعبیر «ای قوم من» مورد خطاب قرار می‌دهد تا بیشترین نتیجه‌ها را کسب کند: «وَ نَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ...؛ فرعون در میان قوم خود ندا داد و گفت: ای قوم من!...» (زخرف: ۵۱). در سال‌های اخیر، آمارها حاکی از ارقام نگران‌کننده‌ای در مورد افزایش تعداد شبکه‌های فارسی‌زبان است که به صورت شبانه‌روزی و ۲۴ ساعته مشغول فعالیتند. حتی رئیس‌جمهور آمریکا به زبان فارسی عید نوروز را به ملت ایران تبریک می‌گوید. دشمن سعی دارد خود را هم‌زبان ملت نشان دهد تا او را از خود بدانند و به او اعتماد کنند. اما در واقع، این همان دست چدنی است که با دستکش مخملی به سوی ما دراز شده است. (ر.ک: بیانات در دیدار زائران و مجاوران بارگاه حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام، ۱۳۸۸/۱/۸) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «الشَّفَقَةُ مِنَ الْعَدُوِّ مُحَالٌ؛ شفقت از جانب دشمن، محال است». (شیخ صدوق، ۱۴۰۴، ج ۴، ص ۵۸)

۳، ۱، ۱، ۳. هوچی‌گری و تمسخر

از خصوصیات بارز باطل، هوچی‌گری است. هوچی‌گری، قدرت تعقل را از مخاطب سلب کرده و او را به سطحی‌نگری و اقدام عجولانه بی‌منطق تحریک می‌کند. نداشتن بینش

عمیق، در شناسایی هوچی‌گری دشمن در برهه‌هایی از تاریخ، صدمات جبران‌ناپذیری را سبب شده است. نمونه بارز این مسئله، سطحی‌نگری و لغزش خوارج در واقعه صفین است که بر کسی پوشیده نیست. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بَايَاتُنَا إِذْ هُمْ مِنْهَا يَصْحَكُونَ؛ ولی هنگامی که او آیات ما را برای آنها آورد، به آن می‌خندیدند!﴾ (زخرف: ۴۷) و همچنین می‌فرماید: ﴿قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ؛ (فرعون) گفت: پیامبری که به سوی شما فرستاده شده مسلماً دیوانه است!﴾ (شعراء: ۲۷). تصوّر صحنه‌ای که دو آیه مذکور، وقایع آنها را بیان داشته است، درک هوچی‌گری و تمسخر موسی و آیین الهی او توسط فرعون و فرعونیان را بسیار ملموس‌تر می‌نماید. آن‌گونه که تفاسیر نیز می‌گویند، حتی آنجا که فرعون از موسی با عنوان پیامبری که به سوی شما فرستاده شده نه خودش، تعبیر کرد، جنبه سخریه‌ای توأم با خودبرتربینی داشت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۵، ص ۲۱۱). مقام معظم رهبری و ادارساختن ملت به عقب‌نشینی را هدف دشمن از تمسخر (ر.ک: بیانات در مراسم هشتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶/۳/۱۴) و هوچی‌بازی (ر.ک: بیانات در دیدار جمعی از پاسداران، ۱۳۷۴/۱۰/۵) معرفی می‌کنند. بنابراین تمسخر و هوچی‌گری، حربه دشمن است و نباید فریب خورد و احساس حقارت کرد.

۳،۱،۱،۴. حمله به رهبران جبهه حق

همواره سریع‌ترین و کم‌هزینه‌ترین راه سرکوب نهضت‌ها، سرکوب رهبران آن است. امام سجاد علیه السلام نیز پراکندگی پیروان باطل را در پراکندگی رهبران آنها دانسته و این‌گونه دعا می‌فرماید: «وَسَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلَفَهُمْ وَنَكِّلْ بِهِمْ مَنْ وَّرَاءَهُمْ؛ به پراکندگی ایشان دنباله‌های آنها را نیز پراکنده ساز و اینها را عبرت آنها گردان» (صحیفه سجادیه، ۱۳۸۶، دعای ۲۷، ص ۱۸۰). چه بسیار نهضت‌هایی که با کناررفتن یا ازبین‌رفتن پیشوایانشان اسمی از آنها نماند. فرعون برای رسیدن به هدفش، این روش را نیز به کار بست و برای مقابله با موسی سعی کرد او را در مقابل قومش تحقیر کند؛ لذا وقتی خودش را با موسی مقایسه کرد گفت: ﴿أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ؛ مگر نه این است که من از این مردی که از خانواده و طبقه پستی است و هرگز نمی‌تواند فصیح سخن بگوید برترم؟﴾ (زخرف: ۵۲). او بدون اینکه از موسی نامی

ببرد از او با لفظ تحقیرآمیز «این» یاد کرد و نیز با لفظ «مهین»، او را از طبقه پست جامعه خواند که شایستگی پیشوایی ندارند. همچنین با اشاره به نقص جسمی او یعنی لکنت، بر تحقیرهای خود افزود. علاوه بر تحقیر، فرعون و ملاءش با تهمت، به مقابله با موسی رفتند: «وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاحِرُ...» (وقتی گرفتار بلا می‌شدند می‌گفتند: ای ساحر!...) (زخرف: ۴۹). بنابراین هم رهبران دینی می‌بایست خود را آماده هدف قرارگرفتن توسط دشمن کرده و هم ملت‌ها، پشتیبان رهبران خود باشند و در دام شایعه‌سازی‌ها درباره رهبران خود قرار نگیرند.

۳،۱،۱،۵. انحراف ادراک

سطحی‌نگری و عدم بصیرت، بلای خانمان برانداز جوامع است. قرآن کریم بارها مخاطبان‌ش را به تعقل، تدبیر و اندیشه‌ورزی فراخوانده و از عدم تفکر بازداشته است.^۱ اما فرعون برخلاف روش قرآن کریم، انسان‌ها را به جای تعقل، به سطحی‌نگری دعوت کرده و با این ترفند، ادراک آنها را از حقیقت، منحرف ساخته است: «وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ؛ فرعون در میان قوم خود ندا داد و گفت: «ای قوم من! آیا حکومت مصر از آن من نیست، و این نهرها تحت فرمان من جریان ندارد؟ آیا نمی‌بینید؟» (زخرف: ۵۱). آن‌گونه که در آیه تصریح شده است، فرعون مردم را تحمیق کرده و به جای دعوت به تفکر، به نگاه‌کردن خوانده است. چون بصیرت را کنارنهادن و بر اساس بصر قضاوت نمودن، حاصلی جز گمراهی نخواهد داشت. چیزی که در جوامع امروزی ما بسیار شایع است همین مورد است. سلطه‌گران همواره ملت‌ها را با اهداف حقیر و پستی که با افق دیدهای کوتاه قابل مشاهده است، سرگرم می‌سازند تا حق حقیقی را درک نکنند و آن را ترک نمایند: «وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ هَمَوُا بِأَنْفُسِهِمْ إِلَىٰهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا...؛ هنگامی که آنها تجارت یا سرگرمی و لهوی را ببینند، پراکنده می‌شوند و به سوی آن می‌روند و تو را ایستاده به حال خود رها می‌کنند...» (جمعه: ۱۱). دیدن تجارت و لهو، نیازمند بصر است؛ اما حقانیت نبی

۱. مانند: سوره بقره، آیه ۲۴۲، سوره مؤمنون، آیه ۸۰، سوره انبیاء، آیه ۶۷، سوره یونس، آیه ۱۰۰ و...

مکرم ﷺ بصیرت می‌طلبد. بنابراین «یکی از نکات مهمی که باید توجه داشته باشیم و توجه بدهیم مردم را، این است که فهم و ادراک ما آماج حمله دشمن است؛ یعنی دشمن سعی فراوانی می‌کند که ادراک ما را از واقعیت، فهم ما را از واقعیت منحرف کند» (بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۸/۷/۴) سلطه‌گران به خوبی می‌دانند اگر ملت‌ها بیدار شوند، در مقابل آنها خواهند ایستاد؛ لذا عقول آنها را از درک حقایق منحرف می‌سازند. علت دشمنی دشمنان با انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز همین نکته است که ملت ما بیدار شدند و عزت خود را در استقلال و آزادی از بیگانگان مطالبه کرده و به پیروزی رسیدند و با پیشرفت‌ها و موفقیت‌های خود، الگوی موفقی از بیداری اسلامی به دنیا عرضه داشتند.

۳،۱،۱،۶. نادیده‌گرفتن پیشرفت‌ها و بزرگ‌نمایی نقطه ضعف‌ها

این روش، از روش‌های شاخص دشمن، در مقابل ارائه هیمنه پوشالی خود به منظور ایجاد یأس در جامعه و ترغیب آنان به سمت خویش است. فرعون در مقابل برشمردن دو امتیاز حکومت مصر و مالکیت رود نیل برای خود، نقطه ضعف‌هایی برای موسی معرفی کرد که عبارت از فقر و دیگری لکننت زبان بود؛ درحالی‌که ملاک برتری در فرهنگ اسلام در بیان قرآن و سیره معصومین، تقوا است. همچنین موسی در آن زمان هرگز لکننت زبان نداشت، زیرا در ابتدای بعثتش از خدای تعالی درخواست فرمود: «وَ اٰخُلُّ عَقْدَةً مِّنْ لِّسَانٍ؛ و گره از زبانم بگشای» (طه: ۲۷) (ر.ک: مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱، ص ۸۶). یکی از اصلی‌ترین مأموریت‌های رسانه‌های معاند زمان ما، نادیده‌گرفتن پیشرفت‌ها و بزرگ‌نمایی نقطه ضعف‌ها به منظور ترویج روحیه یأس و ناامیدی و سرخوردگی و در نهایت، نارضایتی از حاکمان خودی و وادادگی و تسلیم در مقابل دشمنان است. از همین رو، مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، نخستین توصیه را به امید و نگاه خوشبینانه به آینده اختصاص داده و راندن ترس و نومیدی از خود و دیگران را ریشه‌ای‌ترین جهاد معرفی کرده‌اند. (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

به عنوان نمونه، معمولاً فیلم‌هایی برنده جوایز بین‌المللی می‌شوند که حاکی از فقر و بدبختی و عقب‌ماندگی ملت‌های مظلوم‌اند و یا در زمینه بهداشت و سلامت، چنان به نشر اکاذیب و

بزرگ‌نمایی نارسایی‌های محدود می‌پردازند که پیشرفت‌های شگفت‌انگیز ما با وجود همه تحریم‌های ظالمانه و فشارهای حداکثری، به چشم نیاید و ملت به جای احساس عزت، سرافکنده و ناراضی شود.

۳،۱،۱،۷. چندقطبی‌سازی

از قدیمی‌ترین سیاست‌های سلطه‌گران، سیاست «تفرقه بیانداز و حکومت کن» است. تاجایی که در برخی جوامع، از آن به عنوان ضرب‌المثل استفاده می‌شود. طبق بیان قرآن، تفرقه‌افکنی و چندقطبی‌سازی، از روش‌های استعماری فرعون بوده است: ﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدِّخُّ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ؛ فرعون در زمین برتری جویی کرد و اهل آن را به گروه‌های مختلفی تقسیم نمود. گروهی را به ضعف و ناتوانی می‌کشاند، پسرانشان را سر می‌برید و زنانشان را (برای کنیزی و خدمت) زنده نگه می‌داشت. او به یقین از مفسدان بود!﴾ (قصص: ۴). رهبر معظم انقلاب، مکرراً جامعه را به وحدت فرا خوانده و از تفرقه برحذر داشته‌اند. تفرقه‌افکنی، اقتدار جامعه را می‌شکند و آن را در مقابل دشمن آسیب‌پذیر می‌سازد. در جامعه‌ای چون ایران، با وجود گسل‌های فراوان، اهمیت حفظ وحدت به روشنی نمایان است. سوء استفاده دشمن در تحریک گسل‌ها و چندقطبی‌سازی، در آستانه انتخابات‌ها شدت بیشتری پیدا می‌کند. توصیه رهبر انقلاب به نامزدهای انتخاباتی این است که «سعی کنند گسل‌های اعتقادی یا جغرافیایی یا زبانی یا قومی را تحریک نکنند. مراقب باشند! سال‌های متمادی است که دشمنان ما دارند روی این گسل‌ها کار می‌کنند». (بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام، ۱۳۹۶/۲/۲۰) دشمنان همچنین از جنسیت نیز به عنوان گسل سوء استفاده می‌کنند. از آنجاکه نیمی از جمعیت جوامع را زنان تشکیل می‌دهند، تحریک این گسل می‌تواند موازنه قدرت را به هم‌زده و زنان را ابزاری برای رسیدن قدرتمداران به اهدافشان سازد. مثال دیگر در این زمینه، تحریک گسل قومیتی عرب و عجم و گسل مذهبی شیعه و سنی توسط سلطه‌گران در بین کشورهای اسلامی و در داخل این کشورهاست که خسارات بی‌شماری به بار آورده است.

هشتمین روش، نیازسازی است که یکی از نتایج آن، القای فرهنگ مادی است. قرآن کریم در داستان مواجهه فرعون با موسی این سخنان فرعون را آورده است: «فَلَوْلَا أَلِيٌّ عَلَيْهِ أُسُورَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ؛ (اگر راست می‌گویند) چرا دستبندهای طلا به او داده نشده یا اینکه چرا فرشتگان، دوشادوش او نیامده‌اند (تا گفتارش را تأیید کنند)؟!» (زخرف: ۵۳). از مواردی که فرعون برای نشان دادن ناکارآمدی رهبری الهی به جامعه القا کرد این دو مورد است: برخورداری از ثروت شخصی و همراهی قدرتی ماورایی که قابل مشاهده باشد. در صورتی که رهبری الهی برای هدایت جامعه در مسیر سعادت، به هیچ‌کدام از این دو مورد نیازمند نبود؛ بلکه این فرعون بود که این نیاز را در ذهن مردم القا کرد. نیازسازی، ترفندی است که دشمن به کار می‌گیرد تا روح استغنا را در ملت بخشکاند و آنها همواره در خود احساس کمبود و نیاز و حقارت کنند. نیازمندی کاذب، جوامع را به سوی پرتگاه طمع و مصرف‌زدگی و وابستگی و در نهایت، تسلیم می‌کشد. آن‌گونه که از کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام دانسته می‌شود، آنچه فرعون به زبان راند، خلاف اهداف الهی است. خدای تعالی پیامبران را با عزم و اراده قوی، گرچه با ظاهری ساده و فقیر، مبعوث کرد به‌گونه‌ای که قناعت آنان، دل‌ها و چشم‌ها را پر می‌ساخت. اگر پیامبران الهی دارای چنان قدرتی بودند که مخالفت با آنها امکان نمی‌داشت، اعتبار و ارزششان در میان مردم اندک بود و مردم با نیت‌های مختلف از جمله ترس و علاقه به مادیات به آنها می‌گرویدند؛ در حالی که اراده الهی بر این بود که مردم با نیت خالص، تسلیم اطاعت الهی باشند و اهداف غیر الهی در ایمانشان راه نیابد (ر.ک: نهج البلاغه، ۱۳۷۹، خطبه ۱۹۲ ص ۳۸۹). نکته دیگری که از این سخنان فرعون دانسته می‌شود، ماهیت مادی فرهنگ فرعون است که در صورت نفوذ، با اضمحلال هویت‌ها و تغییر جهان بینی‌ها و ایدئولوژی‌ها، آرمان‌های بلند مقدس را هدف قرار داده و دست‌نیافتنی می‌سازد. در جوامع کنونی نیز جایی که دشمن، عرصه تقابل رودررو را مناسب نمی‌بیند، نیروهایش را در این میدان پیاده می‌سازد. «فرهنگ غربی، فرهنگ مهاجم است. هر جا وارد شود، هویت‌زدایی می‌کند. هویت ملت‌ها را از بین می‌برد. فرهنگ

غربی، ذهن‌ها را، فکرها را مادی می‌کند، مادی پرورش می‌دهد. هدف زندگی می‌شود پول و ثروت؛ آرمان‌های بلند، آرمان‌های معنوی و تعالی روحی از ذهن‌ها زدوده می‌شود. خصوصیت فرهنگ غربی این است.» (بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۳) بنابراین یکی از روش‌های دشمن در مطیع کردن مردم، نیازسازی است که طیفی از آثار سوء به دنبال خود دارد و پیامد نهایی آن، وابستگی و فرمان‌پذیری است.

۳،۱،۱،۹. استخفاف مَلَّت

از منظر قرآن کریم، روش استخفاف مَلَّت از مهم‌ترین راهکارهای به‌زاندور آوردن جامعه است. مَلَّتی که تحقیر شود تن به هر ذلتی می‌دهد. قرآن کریم تصریح می‌کند که علت اطاعت بنی‌اسرائیل، استخفاف و تحقیر آنان توسط فرعون بود: «فَأَسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ...؛ (فرعون) قوم خود را سبک شمرد، در نتیجه از او اطاعت کردند...» (زخرف: ۵۴). این در حالی است که در فرهنگ اسلامی، انسان، برخوردار از کرامت ذاتی است: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ؛ ما آدمی‌زادگان را گرامی داشتیم» (اسراء: ۷۰). بنابراین، اصل کرامت، جزء حقوق بشر به شمار می‌رود. از ویژگی‌های شخص کریم، عزت نفس است. چنین فردی، خود را بالاتر از آن می‌بیند که توسط زورمداران ستمگر مورد اهانت و تحقیر واقع شود. بر این اساس دشمن هرگز توان مقهور کردن مَلَّتی را که در خود کرامت انسانی و عزت نفس را زنده نگه داشته‌اند، ندارد. خودباوری و اعتماد به نفس از مهم‌ترین مؤلفه‌های استقامت در مقابل دشمنان است. تحقیر، انسان‌های ضعیف‌النفس را در مقابل مستکبران دچار خودباختگی و تسلیم می‌سازد. مقام معظم رهبری بارها از دمیدن روح خودباوری توسط امام خمینی علیه السلام در ملت ایران، به عنوان یکی از مهم‌ترین علل پیروزی انقلاب اسلامی یاد کرده‌اند. ایشان تزریق روح اعتماد به نفس و خود اتکایی در ملت ایران را از مظاهر عقلانیت امام خمینی علیه السلام دانسته و آن را نقطه تحوّل ملت اعلام می‌کنند. (ر.ک: بیانات در مراسم بیست و دومین سالگرد رحلت امام خمینی علیه السلام، ۱۳۹۰/۳/۱۴) اهمیت اعتماد به نفس، خودباوری و پرهیز از خودکم‌بینی تا جایی است که مقام معظم رهبری ضمن معرفی آن به عنوان ضامن پیشرفت کشور، خودکم‌بینی را بیماری بسیار خطرناک

خواننده و از خدشه دار شدن اعتماد به نفس، تضعیف و متزلزل شدن آن در عرصه جنگ روانی و تبلیغاتی مصرانه دشمن هشدار داده و ابراز نگرانی نموده‌اند. (ر.ک: بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳) بنابراین، تقویت خودباوری یکی از عوامل بسیار اثرگذار در مبارزه با دشمنان است.

۳،۱،۲. ابزارها

با توجه به مقتضیات هر عصری، مطاعان برای آنکه مردم را تحت فرمان خود درآورند، از ابزارهایی بهره جسته‌اند. در ادامه، به دو ابزار مورد استفاده فرعون در این زمینه اشاره می‌شود:

۳،۱،۲،۱. قدرت

قدرت، زمانی ارزشمند است که در مسیر خدمت به خلق به کار گرفته شود. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در جایگاه رهبری انقلاب، خود را خدمتگزار ملت خطاب نموده و قدرت را اگر با هدف خدمت به مردم باشد، عبادت معرفی کرده‌اند (ر.ک: بیانات در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری، ۱۳۸۴/۵/۱۲) بر خلاف سبک زندگی دینی، در سبک زندگی غیر دینی، قدرت، ابزاری برای چپاول ضعیفان محسوب می‌شود؛ همان‌گونه که در حاکمیت طواغیت از جمله فرعون چنین بوده است. از نظر مقام معظم رهبری، سردمداران نظام سلطه، ابزارهای قدرت را دارند، اما ابزارهای کنترل قدرت یعنی دین، اخلاق و شرف را ندارند. لذا هر کاری که از دستشان بر بیاید انجام می‌دهند (ر.ک: بیانات در دیدار نخبگان و استعدادهای برتر علمی، ۱۳۹۷/۷/۲۵) بنابراین، قدرت برای آنان، ابزار سلطه‌گری است و به همین دلیل، در طول تاریخ، نزاع‌های خونینی برای به دست گرفتن قدرت صورت گرفته است. در دنیای کنونی نیز این زورمداران صاحب قدرتند که با مدیریت اذهان و مهندسی افکار، هویت جوامع را ترور و حریتشان را سلب کرده و آنها را به خدمت می‌گیرند.

۳،۱،۲،۲. رسانه

امروزه مهم‌ترین ابزار دشمن در پیشبرد مقاصدش، بهره‌مندی از رسانه است. «دشمنانی

که نه امروز بلکه از چند دهه پیش، هویت و شخصیت و باور و رفتار و سبک زندگی اسلامی - ایرانی مردم خصوصاً جوانان را هدف قرار داده و با شیوه‌ها و ابزارهای متگی به فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌ای، اعم از هنر و سینما و فضای مجازی و غیره، درصدد تپه کردن انقلاب از عقبه ایمانی و مردمی آن می‌باشند» (حکم انتصاب حجت الاسلام محمد قمی به ریاست سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۷/۵/۲۸) فرعون نیز از این ابزار در راستای مطامعش سوء استفاده کرده است. هرچند رسانه به معنای کنونی در عصر فرعون بی‌معناست اما تریبون می‌تواند رساتر باشد. فرعون از تبلیغات عمومی بهره جست، آنجاکه قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ...؛ فرعون در میان قوم خود ندا داد و گفت: ای قوم من!...﴾ (زخرف: ۵۱). تعبیر به «نادی» در مخاطب قرار دادن مردم توسط فرعون، اشاره به انبوه جمعیت مخاطب دارد. حضرت موسی علیه السلام خدای تعالی را این‌گونه خطاب فرموده است: «فَقَالَ يَا رَبِّ أَقْرَبُ أَنتَ مِنِّي فَأَنَاجِيكَ أَمْ بَعِيدٌ فَأَنَادِيكَ» (کلینی، ۱۳۶۲، ج ۲، ص ۴۹۶). از اینجا مشخص می‌شود که عرب برای فاصله دور، از واژه «ندا» استفاده می‌کند و باز این تعبیر و مشابه آن در جای دیگر قرآن آمده است که برای رساندن پیام خود، مردم را جمع کرد: ﴿فَحَشَرَ فَنَادَى؛ و ساحران را جمع کرد و مردم را دعوت نمود﴾. (نازعات: ۲۳)

نقش رسانه در دنیای امروز بسیار مهم و تعیین‌کننده است. «امروز رسانه‌ها در دنیا، فکر، فرهنگ، رفتار و در حقیقت هویت فرهنگی انسان‌ها را القاء می‌کنند و تعیین‌کننده هستند». (بیانات در دیدار مدیران و برنامه‌سازان رسانه‌ای کشورهای مختلف، ۱۳۸۵/۲/۲۶) اهمیت رسانه آنجا روشن‌تر می‌شود که تمامی روش‌های پیش‌گفته دشمنی، با کمک این ابزار به تحقق می‌پیوندند. به عنوان نمونه، در مسئله نیازسازی، دشمن با ارائه فرهنگ اشرافی‌گری، مدپرستی و تجمل، مردم را به سوی مصرف‌زدگی کشانده و در لایه‌های عمیق‌تر، آنان را به این مسائل پوچ، سرگرم ساخته تا از آنچه بر سرشان می‌آید آگاه نگردند. رسانه‌های معاند، که متأسفانه رسانه‌های داخلی را نیز در برخی موارد، متأثر از عملکرد خود کرده‌اند، به صورت دائم نیاز به دیده‌شدن را در همه عرصه‌ها به مخاطب القاء می‌کنند. لذا برخی مخاطبان،

به رفتارهای هنجارشکنانه در آن میادین پرداخته و تمام همّت خود را مصروف نیاز کاذبی می‌سازند که متضمن سعادت آنها نیست. دشمن با دروغ‌پراکنی‌های بزرگ و شایعه‌سازی، ارزش‌ها را تبدیل و جای معروف و منکر را عوض می‌کند. این حرکت، به صورت خزنده با برنامه درازمدت، تکرار، جلوه‌های پرزرق‌وبرق و به‌طور دائم از رسانه‌ها به مخاطب عرضه می‌شود.

۳،۲. مطیع

از دیدگاه قرآن، در رواج و استقرار سبک زندگی غیر دینی، جامعه هدف نیز بی‌تقصیر نیست: «فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (فرعون) قوم خود را سبک شمرد، در نتیجه از او اطاعت کردند. آنان قومی فاسق بودند! ﴿(زخرف: ۵۴). با دقت در آیه، سهم مطیع در اطاعت از مطاع، روشن‌تر می‌شود. در ادامه، به برخی از عوامل سرسپردگی مطیعان خواهیم پرداخت.

۳،۲،۱. خودکم‌بینی

اولین نکته‌ای که از آیه دانسته می‌شود خودکم‌بینی است که یکی از عوامل مطیع شدن در برابر فرعونیان است. همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد، «تحقیر» در مقابل «تکریم» قرار دارد. اگر بنی‌اسرائیل، جدای از شرافت‌خاندان یعقوب نبی‌بودن، حتی به کرامت انسانی خود واقف بودند، هرگز ذلیل بشری زبون، چون خود نمی‌شدند. مشکل در آنجا ریشه دارد که انسان‌های ضعیف‌النفس می‌پندارند جایی که موازنه قدرت وجود ندارد، تکلیف ساقط است و برای آسودگی وجدان خود چنین می‌اندیشند که باید امر را به خدا تفویض کرد؛ درحالی‌که بر اساس قرآن کریم: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر (آیین) خدا را یاری کنید، شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد» (محمد: ۷) و همچنین می‌فرماید: «...وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ...» و خداوند کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش دفاع نمایند) یاری می‌کند... ﴿(حج: ۴۰). بدیهی است که در این مسیر، نباید از کمی عُدّه و عِدّه ناامید و مأیوس شد؛ چرا که: «كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً

كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ؛ چه بسیار گروه‌های کوچکی که به فرمان خدا، بر گروه‌های عظیمی پیروز شدند! و خداوند، با صابران و استقامت‌کنندگان) است» (بقره: ۲۴۹). بنابراین نمی‌توان تنها رفتار حقارت‌آمیز فرعون را علت سرسپردگی بنی‌اسرائیل دانست و ایشان را بی‌تقصیر معرفی کرد؛ زیرا نادیده‌گرفتن شخصیت و کرامت انسانی، سبب پذیرش حقارت و عامل خودکم‌بینی است که نقطه مقابل عنصر پیش‌برنده خودباوری و اعتماد به نفس است. فرد خودکم‌بین، بسیار آسیب‌پذیر و در واقع، لقمه آماده بلعیده شدن توسط چپاولگران است. به همین سبب است که مقام معظم رهبری بارها با دعوت آحاد مردم و مسئولان، به اعتماد به نفس و خودباوری و پایبندی به شعار «ما می‌توانیم» تأکید کرده‌اند. (ر.ک: بیانات در دیدار نخبگان جوان، ۱۳۸۵/۶/۲۵) ایشان شعار «ما می‌توانیم» را به عنوان یک اصل یاد می‌کنند که از امام علیه السلام آموخته‌ایم. (ر.ک: بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) اگر تاریخ چهل ساله انقلاب را بنگریم، هرچاکه از دشمن مأیوس شده و یا مورد تحریم قرار گرفته‌ایم، در آن عرصه، پیشرفت‌های چشمگیری داشته‌ایم و هرچاکه به انتظار نشست‌ایم که دشمن، مشکلات ما را حل کند، دچار زیان و عقب‌گرد شده‌ایم.

۲،۲،۳. فسق

دومین نکته‌ای که از آیه فهمیده می‌شود، این است که علاوه بر خودکم‌بینی، عامل دیگر مطیع شدن در برابر ظالمان، فسق است. بر اساس قرآن کریم، هرچند استخفاف ملت توسط فرعون، سبب اصلی مطیع شدن آنان شد؛ اما اینکه آنان به این روز درآمدند و به زندگی ذلت‌بار تن در دادند، زمینه‌هایی داشت که در تعبیر قرآن، از آن به «فسق» یاد شده است. فسق، خارج شدن از مدار شریعت و اعم از کفر است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۶۳۶). فسق نمادهای فراوانی دارد. بر اساس قرآن، نفاق در دایره فسق قرار دارد: «إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ؛ به یقین، منافقان همان فاسقانند!» (توبه: ۶۷). همچنین، تکذیب آیات الهی، از نمادهای فسق شمرده شده است: «وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ؛ و آنها که آیات ما را تکذیب کردند، عذاب (پروردگار) به خاطر نافرمانی‌ها به آنان می‌رسد» (انعام: ۴۹). هرچند

عنوان فاسق در عرف جامعه به‌گونه‌ای جا افتاده است که این توهم را ایجاد می‌کند که عده کمی از افراد، تحت این عنوان قرار می‌گیرند، به این علت که هنوز این واژه، قبح خود را در لغت، بر خلاف میدان عمل حفظ نموده است؛ اما باید دانست که فسق، هم با انجام گناهان کم محقق می‌شود و هم با انجام گناهان بسیار. لکن در آنجایی که گناهان زیاد انجام می‌شود، معروف شده است. فاسق کسی است که ملتزم احکام شرع است و اقرار به آن دارد، اما همه احکام یا بعضی از احکام شریعت را به‌جا نمی‌آورد (ر.ک: راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۶۳۶). فاسق، هرچند بی‌دین نیست و تحت آیینی قرار دارد، اما به آداب و احکام آن دین پایبند نیست و این همان خروج از مدار شریعت است. از آنجا که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ؛ دین در نزد خدا، اسلام (و تسلیم بودن در برابر حق) است﴾ (آل عمران: ۱۹)، خروج از دین مداری به معنای عدم تسلیم در برابر فرامین الهی است. پیامبر اکرم ﷺ می‌فرمایند: «إِذَا طَلَبْتَ الْعِزَّ فَاطْلُبْهُ بِالطَّاعَةِ؛ اگر جویای عزت هستی، آن را در اطاعت [خدا] بجوی» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۱۸۴). بر این اساس، ذلت و حقارت، نتیجه خروج از اطاعت الهی است.

قرآن کریم علاوه بر آیه مذکور، در موارد دیگری نیز از قوم حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ به عنوان فاسقان یاد می‌کند؛ از جمله در آیه: ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤَدُّونِي وَ قَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ؛ (به یاد آورید) هنگامی را که موسی به قومش گفت: ای قوم من! چرا مرا آزار می‌دهید با اینکه می‌دانید من فرستاده خدا به سوی شما هستم؟! هنگامی که آنها از حق منحرف شدند، خداوند قلوبشان را منحرف ساخت و خدا فاسقان را هدایت نمی‌کند!﴾ (صف: ۵). بر اساس این آیه، آزار موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ توسط قومش، سبب ورود آنان در دایره فاسقان است. بنابراین ایذاء رهبران دینی توسط قوم خود، یکی از مصادیق فسق به شمار می‌رود: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا؛ آنها که خدا و پیامبرش را آزار می‌دهند، خداوند آنان را از رحمت خود در دنیا و آخرت دور ساخته و برای آنها عذاب خوارکننده‌ای آماده کرده است﴾ (احزاب: ۵۷). قرآن در جایی دیگر می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ

عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همانند کسانی نباشید که موسی را آزار دادند و خداوند او را از آنچه در حق او می‌گفتند مبرا ساخت و او نزد خداوند، آبرومند (و گرانقدر) بود!» (احزاب: ۶۹). همچنین در بعضی از روایات می‌خوانیم: آنها که علی علیه السلام و فرزندان او را آزار دادند، مشمول این آیه‌اند: «وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ - فِي عَلِيٍّ وَالْأُمَّتِ - كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا» (عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۴، ص ۳۰۸). لذا بر اساس قرآن کریم در سوره صف، اذیت انبیایی چون حضرت موسی علیه السلام توسط قومش، برخاسته از فسق است. بنابراین در قرآن و روایات، از ایذاء پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه هدی علیهم السلام با برشمردن پیامدهای وخیمی چون دوری از رحمت الهی در دنیا و آخرت و عذابی پست‌کننده، به شدت نهی شده است. «ذکر این نکته نیز لازم به نظر می‌رسد که این خطاب، مخصوص مؤمنان زمان پیامبر صلی الله علیه و آله نبود. ممکن است کسانی بعد از او، قدم به عرصه وجود بگذارند اما کاری کنند که روح مقدسش آزرده شود، آیین او را کوچک بشمرند، زحمات او را بر باد دهند، موارث او را به فراموشی بسپارند، آنها نیز مشمول این آیه خواهند بود» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۴۶۴). از موارث آن حضرت، حکومت اسلامی به رهبری ولایت فقیه است که این مسئله را در شأن رهبری آن نیز می‌بایست رعایت کرد.

نتیجه‌گیری

۱. در بحث استقرار سبک زندگی غیر دینی، اصل «پیش‌گیری، آسان‌تر از درمان است»، اصلی است که باید در اهمیت آن بازنگری شود. تأکید مکرر مقام رهبری بر تقویت مبانی معرفتی، نقطه عطفی است تا جامعه علمی کشور اعم از دانشگاهی و حوزوی با متمرکز شدن بر مبانی، در عینیت بخشیدن به آن، سرعت بیشتری به خود بگیرند و در این امر مسامحه نورزند.

۲. مسئله تغییر سبک زندگی مردم بر اساس حاکمان را می‌توان از دو زاویه نگریست که هر دو بسیار مهمند و نباید از آنها غفلت شود: یکی عدم رعایت شایسته‌سالاری در پست‌های کلیدی است که مردم را در مسیر یک زندگی متعادل، منحرف و مورد طمع و دست‌اندازی

دشمنان قرار می‌دهد؛ و دیگری، حاکمیت مجازی دشمنان است که با رسانه و نفوذ، شیوه زیستن مردم را به سمت اهداف شوم خود سوق داده و بر اندیشه و ایمان آنان حاکم می‌شوند.

۳. امروزه مهم‌ترین ابزار دشمن در تغییر سبک زندگی مردم، رسانه است. این در حالی است که در برهه کنونی، جای تقابل رسانه‌ای با دشمن، کم‌رنگ و در بسیاری موارد، خالیست. البته تقابل رسانه‌ای با دشمن مراتبی دارد که در ساده‌ترین حالت می‌توان هنر متعهد را تقویت کرد، به اندیشه‌های جوان انقلابی میدان داد و در مقابل، از مطرح شدن عناصر بیگانه از فرهنگ خودی، به عنوان الگوی جامعه اسلامی ممانعت نمود. در سطح کلان نیز مدیریت فضای مجازی، بومی‌سازی حکمرانی مجازی و به‌ثمرنشتن شبکه ملی اطلاعات می‌بایست به صورت انقلابی و جهادی محقق شود.

۴. این‌گونه نیست که دشمن یک باره سبک زندگی مورد نظرش را بر جوامع تحمیل کند، بلکه خود جامعه با خودباختگی و خروج از مدار حق، زمینه استقرار و ترویج سبک زندگی غیر دینی را فراهم می‌آورد. از همین رو، خودسازی، مقدمه جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است. لذا باید برای درست نهادن خشت اول، در راستای تقویت باورها، انقلابی فرهنگی به معنای واقعی صورت پذیرد.

۵. با دقت در سخنان فرعون مشخص می‌شود که روش برخورد او با مخالفانش متفاوت است. او نسبت به آحاد ملت، روش همدلی و هم‌زبانی را به کار می‌برد؛ اما در مقابل نخبگان و رهبران جامعه، زبان تهدید را پیش می‌گیرد. لذا اگر کشور اسلامی ما توسط دشمن تهدید شود نباید مرعوب و مأیوس گردد؛ بلکه باید بداند اینک در جایگاه پیشاهنگ بیداری اسلامی، در مرحله‌ای قرار دارد که با استقامت او، دشمن به ستوه آمده است. این، همان صبر بر نصرت خداست که یاری بندگان توسط خدای تعالی را در پی دارد و به دنبال خود، فتح و پیروزی و در نهایت، ایجاد تمدن نوین اسلامی را نوید می‌دهد.

۶. همه دردهای جامعه کنونی، ناشی از دوری از قرآن کریم و علاج آن، بازگشت به قرآن

است. بر اساس داستان فرعون در قرآن و تطبیق آن بر جوامع امروزی مشخص می‌شود که دشمنان کنونی نیز در دستیابی به مقاصد سلطه‌جویانه خود، روش‌های فرعون را به کار می‌بندند. مقام معظم رهبری در راستای خنثی‌کردن توطئه آنان، همگان را به شناخت دشمن و آگاهی از روش‌های دشمنی او فراخوانده‌اند. ایشان، همچون دیدبانی بصیر، افق‌های پیش روی جامعه را نگریسته و ملت را بر اساس آموزه‌های هدایت‌گر قرآن کریم، در مسیر سعادت، هدایت می‌کنند که می‌بایست همگان، شکرگزار این نعمت الهی باشند و از این فرصت مغتنم، نهایت استفاده را در تحقق آرمان‌های الهی بنمایند.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی.
- نهج البلاغه، ۱۳۷۹ ش، ترجمه: محمد دشتی، قم: الهادی.
- صحیفه سجادیه، ۱۳۸۶ ش، ترجمه: ابوالحسن شعرانی، قم: قائم آل محمد.
۱. اربلی، محدث، ۱۳۸۱ ق، کشف الغمه فی معرفة الائمه، تبریز: بنی هاشمی.
۲. پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای <https://farsi.khamenei.ir>.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۳۶۶ ش، تصنیف غررالحکم و درر الکلم، قم: دار الکتب الاسلامی.
۴. حرانی، ابن شعبه، ۱۴۰۴ ق، تحف العقول عن آل الرسول، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۵. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۶۱ ش، لغتنامه دهخدا، تهران: چاپخانه وزارت ارشاد اسلامی.
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ق، المفردات فی غریب القرآن، دمشق / بیروت: دار القلم - الدار الشامیه.
۷. زمخشری، محمود، ۱۴۰۷ ق، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، بیروت: دار الکتب العربی.
۸. شیخ صدوق، محمد بن علی، ۱۴۰۰ ق، أمالی الصدوق، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.
۹. _____، ۱۴۰۴ ق، من لا یحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۰. طباطبایی، محمد حسین، ۱۳۶۸ ش، شیعہ در اسلام، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۱. _____، ۱۴۱۷ ق، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۲. طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲ ش، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: انتشارات ناصر خسرو.
۱۳. عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه، ۱۴۱۵ ق، تفسیر نور الثقلین، تحقیق: سیدهاشم رسولی محلاتی، قم: انتشارات اسماعیلیان.
۱۴. عمید، حسن، ۱۳۸۹ ش، فرهنگ فارسی عمید، شهر تهران: رهیاب نوین هور.
۱۵. قرآنی، محسن، ۱۳۸۳ ش، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۲ ش، الکافی، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۳ ق، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۱۸. مشکینی، علی، ۱۴۲۴ ق، تحریر المواعظ العددیه، قم: الهادی.
۱۹. مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۹۱ ش، آموزش عقاید، تهران: شرکت چاپ و نشر بین الملل.
۲۰. معین، محمد، ۱۳۷۹ ش، فرهنگ فارسی، تهران: امیر کبیر.
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴ ش، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
۲۲. مهدوی کنی، محمدسعید، ۱۳۸۷ ش، «مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، ش ۱، ص ۲۰۴.

